

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРЯМОГО МЕТОДУ НАВЧАННЯ В ПІДРУЧНИКАХ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ДЛЯ ЖІНОЧИХ ШКІЛ БУКОВИНИ (ПОЧАТОК ХХ ст.)

У статті досліджено способи реалізації прямого методу навчання в підручниках з англійської мови для жіночих шкіл Буковини на початку ХХ століття. Здійснено огляд наукових праць з теми й обґрунтовано новизну та актуальність дослідження. Охарактеризовано основні методичні ідеї прямого методу та висвітлено їх реалізацію в підручниках з англійської мови досліджуваного періоду.

Ключові слова: *прямий метод, підручник, навчання англійської мови, зміст, структура.*

Дослідження в галузі методики навчання іноземних мов набувають все більшої актуальності у світлі новітніх наукових та соціальних тенденцій. Значна увага приділяється пошукам ефективних шляхів удосконалення навчання іноземних мов (ІМ), зокрема англійської як мови міжнародного спілкування. В цьому ракурсі не менш важливим є переосмислення здобутків минулого і застосування досвіду в сучасних умовах.

В історії розвитку методики навчання англійської мови в Україні важливе місце займає прямий метод, який здобув популярність наприкінці ХІХ століття. Розглянемо реалізацію прямого методу навчання англійської мови в підручниках, що використовувалися в школах Буковини. У досліджуваній період буковинські терени перебували під владою Австро-Угорщини, а отже були частиною Європи і не могли стояти осторонь тогочасних реформ освітньої галузі загалом і навчання ІМ зокрема.

Вивченням історії Буковини досліджуваного періоду займалися історики, зокрема В. М. Ботушанський (досліджував сільське господарство Буковини другої половини ХІХ – початку ХХ ст.), О. В. Добжанський (розглядав національний рух українців Буковини другої половини ХІХ – початку ХХ ст.), А. І. Жуковський (описував історію Буковини від минулого до сучасності).

Освіті Буковини присвячені праці І. В. Житарюка (досліджував математичну освіту і науку Буковини та Північної Бесарабії в міжвоєнний період 1918-1940 рр.), О. І. Пенішкевич (проаналізувала розвиток українського шкільництва на Буковині ХVІІІ – початку ХХ ст.), Л. І. Кобилянської (охарактеризувала становлення і розвиток українських народних шкіл на Буковині в 70-ті роки ХІХ – початку ХХ ст.), І. М. Петрюк (досліджувала становлення і розвиток загальної середньої освіти на Буковині кінця ХVІІІ – початку ХХ ст.), Н. О. Гнесь (проаналізувала стан і розвиток фізичного виховання учнів народних шкіл Буковини в 1868-1918 рр.) та ін. Тенденціям розвитку методики навчання іноземних мов у Західній Україні (друга половина ХІХ – перша половина ХХ ст.) присвячено праці Б. І. Лабінської.

Отже, аналіз історичної, педагогічної та методичної літератури дає можливість стверджувати, що проблема розвитку методики навчання англійської мови на Буковині в австрійській період не була об'єктом спеціального наукового дослідження. Беручи до уваги викладене, у цій статті ставимо за мету проаналізувати шляхи реалізації прямого методу навчання ІМ в підручниках з англійської мови для жіночих шкіл Буковини на початку ХХ ст.

Розпочнемо аналіз з історичних передумов виникнення прямого методу. В працях відомих методистів В. Е. Раушенбаха, Н. І. Гез, Г. М. Фролової, І. В. Рахманова, А. А. Мироллобова, які досліджували розвиток методів навчання іноземних мов, кінець ХІХ ст. характеризується як переломний період. Живі іноземні мови займають провідне місце в школах, а давні (грецька та латинь) – відходять на задній план. Сучасним мовам надається не тільки практичне, а й освітнє значення, і їхнє вивчення ставиться нарівні з іншими шкільними предметами. Саме в цей час в Європі набуває сили рух під назвою "Реформа", який був започаткований у Німеччині. За словами В. Е. Раушенбаха, "Реформа" поділялася на дві течії: одна більш поміркована, яка не заперечувала повністю всю минулу методику, а намагалася взяти звідти все найкраще і пристосувати до нових умов, об'єднавши старе і нове. Основні принципи цієї помірної течії були такі: зв'язний текст і мовлення були покладені в основу вивчення мови; більше уваги приділяли вимові; граматиці надавали другорядну роль; рідна мова використовувалася для пояснення матеріалу, але від перекладів майже зовсім відмовлялися [3, с. 89]. Поряд із цими методичними установками ця течія дотримувалася таких дидактичних принципів: активність учня в педагогічному процесі; наочність; різноманіття і градація прийомів і вправ. Враховувались останні досягнення психології і мовознавства.

Інша, радикальна течія, повністю відмовлялася від досягнень попередників. Знецінювалася роль рідної мови, текстів, систематичного освоєння граматики.

"Рух Реформи" знаменитий тим, що він спричинив розробку нових методів навчання іноземних мов, породив велику кількість методичної літератури, періодики, привернув увагу широкого загалу до вивчення іноземних мов. Одним із плодів "Реформи" є створення так званого прямого методу, який також відомий у методиці як антиграматичний, раціональний, конкретний, натуральний, наочно-інтуїтивний, безпосередній.

Найвідомішими представниками прямого методу були В. Фієтор, Ф. Франке, М. Берліц, П. Пассі, Г. Суїт, О. Есперсен, Ш. Швейцер, Г. Вендт, Б. Еггерг, М. Вальтер, Ф. Гуен, які працювали в багатьох європейських країнах – Англії, Франції, Німеччині, Данії, Бельгії, Швеції та ін. У своїх дослідженнях методисти користувалися здобутками лінгвістичної школи младограматиків, представники якої (Г. Пауль, К. Бругман, Ф. Фортунатов, М. Бреаль) створили теоретичну основу для вивчення вимови та застосували прийоми аналогій у мовах для розуміння граматики. Значний вплив на новий метод мали також ідеї експериментальної психології, порівняльної психології та гештальтпсихології.

Стосовно основних положень прямого методу Н. І. Гез та Г. М. Фролова зауважують, що його творці виступали проти примату друкованого тексту та застиглих правил граматики, які не відповідали живій розмовній мові; відсутності уваги до вивчення фонетики; ізольованого вивчення слів; використання перекладу [1, с. 23]. Кожний автор по-своєму видозмінив та урізноманітнив прямий метод, який знайшов своє відображення, в першу чергу, в підручниках згаданого періоду.

На думку сучасного методиста Б. І. Лабінської, у цей історичний період відбувалися реформи в освітній галузі на Буковині, які спричинили необхідність перегляду навчальних планів для народних шкіл, затверджених Міністерством віросповідань і освіти Австро-Угорщини з 1888 року, що вимагали іншої мети в порівнянні з 1867 роком у навчанні іноземних мов, а саме, чіткого розуміння повідомлень інших іноземною мовою, вміння правильно і вільно висловлюватися в усній і письмовій формах, формувати навички виразного читання написаного і надрукованого. Нова мета вимагала змін у системі освіти [2, с. 86].

Завданням учителів та авторів підручників з англійської мови на Буковині було реалізувати положення нового методу, та якомога ефективніше використати їх у своїй практиці. Підручники завжди були основним засобом навчання, тому величезна увага була приділена питанням їх укладання.

Перейдемо до аналізу підручників з англійської мови, що використовувалися на Буковині у досліджуваній період, та спробуємо визначити способи реалізації в них положень прямого методу. Нами був обраний "Підручник з англійської мови для жіночих ліцеїв та інших вищих жіночих шкіл" Вільгельма Свободи (W. Swobodas "Lehrbuch der englischen Sprache für Mädchenlyzeen und andere höhere Mädchenschulen"). Розглянемо для порівняння той самий підручник різних років видання – 1908 і 1915 рр. Звертаємо увагу, що мовою викладання в школах тогочасної Буковини, так само як державною, була німецька, тому всі віднайдені нами підручники теж німецькомовні.

Підручник Свободи отримав дозвіл Міністерства віросповідань і освіти Австро-Угорщини, що зазначено на першій сторінці. Книжка, видана в 1908 р., складається з трьох великих частин ("Школа", "Дім", "Природа"), що поділяються на розділи: "Наш клас", "Розмова та читання", "Письмо", "Поведінка", "Арифметика", "Їжа", "Помешкання", "Сім'я", "Меблі. Одяг", "Людське тіло", "Професії", "Шиття", "Ліс". Розділи, в свою чергу, поділяються на уроки (43). Таким чином, можна стверджувати, що цей підручник має чітку структуру, а також відповідає вимогам щодо подання матеріалу з урахуванням пір року та календаря.

Перші шість уроків – фонетичний курс, що складається із пояснень про звуки, їх види, склади, наголос, інтонацію, правила читання. На початку кожного уроку подано вірш у формі фонетичних знаків із наголосами. Описуються правила читання різних типів складів і буквсполучень. В кінці п'ятого уроку дається вправа для читання і диктант. У змісті підручника спостерігається вплив школи младограматиків, які надавали великої ваги проблемам навчання вимови – важливої передумови усного мовлення.

Починаючи з шостого уроку вводиться граматичний матеріал, який представлений на основі прикладів (речень) з виділенням жирним шрифтом граматичних явищ, що вивчаються в кожному конкретному уроці. Після прикладів іде пояснення у вигляді схем і таблиць. В окремих випадках має місце тлумачення граматичних правил німецькою мовою. Варто зазначити, що виклад граматичного матеріалу невеликий за обсягом і складається, в основному, з коротких речень, легких для сприймання. В цьому випадку маємо підстави стверджувати, що автор намагався дотримуватися положень прямого методу у викладі граматичного матеріалу, а саме, застосовував індуктивний спосіб, що передбачав надання учням можливості самим виводити правила з прикладів, що підсилювало роль спостереження і, на думку представників згаданого методу, сприяло міцнішому засвоєнню граматики. Звичайно, не можна стверджувати, що всі положення прямого методу дотримані, адже у підручнику присутня німецька мова, що суперечить твердженням авторів методу щодо ролі рідної мови. На їхню думку, учень повинен був повністю бути зануреним у мовне середовище (Максиміліан Берліц). Однак окремі розробники прямого методу (наприклад, Макс Вальтер і Франсуа Гуен) допускали використання рідної мови учнів для пояснення граматичних і фонетичних правил [1, с. 32–38].

В кінці уроку подано вправи, наприклад:

Exercises:

1. Answer the following questions: Where are you? How is our classroom? Where is the door? What is in the sidewall? Is the door open? Where are the windows? What objects are placed in the room? Where are the teacher's table and chair? What is on the end-wall? What is hanging on the map-stand? With what are the walls

decorated? Where are your cloaks? What is placed on the door? What is hanging down from the ceiling? When is the gas lighted?

2. What is the plural of: room, door, wall, cloak, class, table, chair, place, desk, exercise, hat-rack, teacher.

3. Write out the plurals and put them in three columns, thus:

s | z | iz

4. Dictation. It is dark. The gas is lighted because it is dark. We put on our cloaks. Your hat is new. Don't put it in. It is raining. It is a bad day. There is the house. We are at school. Now we are in our class-room. We shut the door. There is your seat. Put down your books. Sit down [5, p. 14].

Як видно з прикладу, спочатку подаються питання до теми (в цьому випадку це "Наш клас"), на які учні мали відповідати усно, що розвивало їхні розмовні навички. Далі подано граматичні завдання, і в кінці – диктант. Варто зазначити, що завдання написані англійською мовою, тобто автор намагався максимально використовувати вивчувану мову, що відповідає принципам прямого методу. З кожним уроком зростає кількість завдань, і вони стають складнішими.

До десятого уроку автор подає правила вимови і написання з чисельними прикладами. У підручнику багато діалогів, які відображають повсякденні розмови, що безперечно, відповідає вимогам розробників прямого методу.

В книзі присутні діалоги і розповіді, що мають моралістичний та повчальний характер (наприклад, теми "Не будь неухайним та неохайним!" і "Не запізнюйся до школи"; в окремих уроках пояснюється, як правильно поводитись за столом). Таким чином, підручник виконує не тільки освітню, а й виховну функцію.

Заслугує на увагу те, що 21-й урок є узагальненням, в якому автор розповідає, які теми були розглянуті на попередніх уроках. Наприклад: "We have had twenty lessons as yet. The first five lessons were devoted to a course of spelling and pronunciation. The sixth lesson was about our class-room, the seventh about an English lesson. In the eighth lesson we were addressed by our English reading-book; the ninth was a practical reading lesson..." [5, p. 50]. Простежується ускладнення матеріалу, збільшення кількості текстів, зустрічаються вірші, розповіді про свята в Англії та побут англійців. У самих уроках лексика окремо не виділяється, бачимо тільки тексти та діалоги, однак переклад слів на німецьку мову знаходимо в кінці підручника. Важливою є наявність синонімів та антонімів певних лексичних одиниць, що сприяло збагаченню словникового запасу учнів. Також вартими уваги є приклади рекламних оголошень з англійських газет і зразки листування, що свідчить про розвиток писемного мовлення та практичну спрямованість підручника. Зазначимо, що після перекладу слів присутні також вправи на переклад з німецької на англійську, що певним чином було порушенням принципів прямого методу. Однак М. Вальтер теж припускає можливість використання вправ на переклад речень ІМ у старших класах, коли учні вже достатньо добре володіють ІМ, що вивчається [1, с. 38]. Також доданий англо-німецький словник та об'ємні ілюстрації англійських монет.

У порівнянні з підручником 1908 р. у книзі 1915 р. автор додає більше ілюстрацій, а саме: малюнки "Органи мови" та фото цікавих місць Англії. Наявність ілюстрацій робить підручник більш цікавим для учнів, разом з тим вони ознайомлюються з елементами культури країни, мова якої вивчається. До того ж, автор додає англійські прислів'я та приказки, а також збільшує кількість слів-синонімів, значення яких пояснює на прикладах у контексті.

Структура підручника така сама, лише кількість уроків зменшена до 40. Варто зазначити, що у виданні 1915 року помічено вправи на переклад після кожного уроку поруч з іншими завданнями, а не в кінці книжки, як це було у підручнику 1908 р.

Також нововведенням є наявність позначок зірочок (□) біля назв перших десяти текстів (серед яких вірші, розповіді й діалоги) та деяких текстів у середині підручника (у змісті). В примітці вказано, що зірочкою позначені тексти, записані на грамофонній платівці. На жаль, саму платівку нам віднайти не вдалося, і, таким чином, немає можливості прослухати запис. Однак ми розцінюємо саму наявність таких записів кроком уперед в укладанні підручників того часу. В. Свобода намагався втілювати ідеї авторів прямого методу, які ставили сприйняття на слух за основу на першому етапі знайомства з ІМ.

Отже, беручи до уваги все викладене, можемо зробити висновок, що в підручнику В. Свободи "Lehrbuch der englischen Sprache für Mädchenlyzeen und andere höhere Mädchenschulen" (1908 р. та 1915 р. видання) реалізовано положення прямого методу, а саме: створення мовного середовища, обмеження використання рідної мови учня і перекладу; пояснення граматичного матеріалу індуктивним способом; застосування великої кількості вправ на розвиток говоріння (запитання-відповіді); звернення уваги на вимову; використання синонімів і антонімів для збагачення лексичного запасу учнів. Водночас автор підкреслює виховну та пізнавальну функції навчання іноземних мов, про що говорять різні види текстів та ілюстрацій, а також робить наголос на практичному застосуванні учнями набутих знань. Однак слід зауважити, що традиції перекладних методів і далі мають значний вплив на тогочасну методику навчання англійської мови, про що свідчать вправи на переклад і списки перекладених слів з текстів у кінці підручника. Отже, нові ідеї, безперечно, знаходили своє втілення на практиці, видозмінюючись і асимілюючись із надбаннями минулого.

Перспективою подальшого дослідження може бути аналіз змісту і структури підручників з англійської мови на Буковині другої половини XIX ст.

Використані джерела

1. Гез Н. И. История зарубежной методики преподавания иностранных языков : учеб. пособие для студ. лингв. ун-тов и фак. ин. яз. высш. пед. учеб. заведений / Н. И. Гез, Г. М. Фролова. – М. : Издательский центр "Академия", 2008. – 256 с.
2. Лабінська Б. І. Историчні нариси з методики навчання іноземних мов на західноукраїнських землях (друга половина XIX – перша половина XX ст.) : монографія / Б. І. Лабінська. – К. : Вид. центр КНІУ, 2013. – 384 с.
3. Раушенбах В. Э. Краткий обзор методов преподавания иностранных языков с I по XX век / В. Э. Раушенбах. – М. : Высш. шк., 1971. – 112 с.
4. Sammlung der Bukowiner Volksschul. – Gesetz und Verordnung bearbeitet von Josef Wotta. – Czernowitz : k. k. Professor Romunald Schullys Verlag, 1899. – 580 S.
5. Swoboda W. Lehrbuch der englischen Sprache für Mädchenlyzeen und andere höhere Mädchenschulen. Aufl. 2. Besorgt von A. Brandeis und Th. Reitterer. T. I : Elementarbuch / Wilhelm Swoboda. – Wien; Leipzig, 1908. – 179 S.
6. Swoboda W. Lehrbuch der englischen Sprache für Mädchenlyzeen und andere höhere Mädchenschulen. Aufl. 3. Besorgt von A. Brandeis und Th. Reitterer. T. I : An English Primer / Wilhelm Swoboda. – Wien; Leipzig, 1915. – 177 S.

Тумак О. М.

РЕАЛИЗАЦИЯ ПРЯМОГО МЕТОДА ОБУЧЕНИЯ В УЧЕБНИКАХ ПО АНГЛИЙСКОМУ ЯЗЫКУ ДЛЯ ЖЕНСКИХ ШКОЛ БУКОВИНЫ (НАЧАЛО XX в.)

В статье исследованы способы реализации прямого метода обучения в учебниках по английскому языку для женских школ Буковины в начале XX века. Осуществлен обзор научных трудов по данной тематике и обоснованы новизна и актуальность исследования. Охарактеризованы основные методические идеи прямого метода и их воплощение в учебниках по английскому языку исследуемого периода.

Ключевые слова: прямой метод, учебник, обучение английскому языку, содержание, структура.

Тумак О. М.

THE REALIZATION OF THE DIRECT METHOD OF FL TEACHING IN THE ENGLISH TEXTBOOKS FOR FEMALE SCHOOLS OF BUKOVYNA (THE BEGINNING OF THE XX CENTURY)

Investigated in the article is the impact of the direct method of FL teaching on the English textbooks for female schools of Bukovyna in the early twentieth century. The review of scientific papers on this subject has been done and the novelty and relevance of the research have been proven.

The end of the XIX century was known for great changes in European education and in methodology of FL teaching too. A new movement called "The Reform" began. Its basic principles were: coherent text and speech were the basis of language learning; more attention was paid to pronunciation; grammar was given a secondary role; a native language was used to explain the material but translation was banned. Such didactic principles were predominant: a student's activity in the pedagogical process; visualization; diversity and grading in selecting techniques and exercises. The latest achievements of psychology and linguistics were considered. The new method which resulted from the mentioned principles got the name "the Direct Method". New methods influenced the development of FL teaching methodology in Bukovyna, and new textbooks were designed. We analyzed the English textbook by W. Swoboda "Lehrbuch der englischen Sprache für Mädchenlyzeen und andere höhere Mädchenschulen", published in 1908 and 1915, which was widely used in female schools of Bukovyna.

The analysis drew us to the conclusion that: the main points of the direct method were implemented. They were: creation of the language environment, limiting the usage of students' native language and translation; explaining grammar using inductive method; usage of a large number of exercises for teaching speaking; paying attention to pronunciation; synonyms and antonyms were used to enrich students' vocabulary. However, the author emphasizes educational and cognitive functions of teaching foreign languages, which is indicated by different kinds of texts and illustrations, and stresses the practical application of the knowledge by students. Anyway, the tradition of the translation methods still has a significant impact on the then methods of teaching English, translation exercises and the lists of translated words from the text are placed at the end of the tutorial.

Key words: direct method, textbook, teaching English, content, structure.

Стаття надійшла до редакції 17.08.15